

ויז, סטיון שמואל (1874-1949)

(Stephen Samuel Wise). רב, מנהיג בולט של יהדות ארצות-הברית. ו' הטביע את חותמו כמנהיג דתי, היה ממייסדי התנועה הציונית בארצות-הברית ומפעיליה ולוחם למען קידום החברה. חלק גדול מהביקורת שנמתחה על תפקידה של יהדות ארצות-הברית בתקופת השואה מתמקד במנהיגותו.

ו' נולד בבודפשט שבהונגריה. אביו היה הרב הנודע אהרן ו'. בהיותו בן שנה הובא ו' לארצות-הברית. הוא סיים לימודיו באוניברסיטת קולומביה בניו-יורק, למד לימוד רבנות אצל מורים פרטיים, ושימש ברבנות בניו-יורק ובפורטלנד שבמדינת אורגון. הוא זכה בהכרה כדובר למען רווחה חברתית, ובשובו למזרח היה למנהיג התנועה הרפורמית. ב-1907 ייסד את 'בית-הכנסת החופשי' ('Free Synagogue') בניו-יורק ועד מותו היה מנהיגו הרוחני. בשנת 1922 הגיעה פעילותו בתחום הדתי לשיאה כאשר יסד את 'המכון היהודי לדת' (JIR, Jewish Institute Of Religion) – בית-מדרש לרבנים בניו-יורק. ו' היה נשיא המכון עד התמזגותו עם 'בית-המדרש לרבנים הרפורמי שבסינסינטי' (The Hebrew Union College Of Cincinnati) ב-1948.

במקביל להתפתחות פעילותו כרב, הפך ו' ללוחם למען ענייני חברה. דרשותיו ונאומיו, אשר משכו אלפים, התמקדו כמעט בכול נושא חברתי של שנות ה-20 וה-30, ובכלל זה זכותם של פועלים להתארגן או שחיתות במשרדי העירייה. המסע שניהל כדי לאלץ את ג'ימז ווקר, ראש-העיר המושחת ו'בוסי' המנגנון הדמוקרטי המושחת של ניו-יורק להתפטר, הביאו לידי עימות עם פרנקלין דלנו רוזולט שהיה אז מושל מדינת ניו-יורק (1928-1932). רוזולט היה זקוק לתמיכתו של המנגנון הדמוקרטי כדי להפעיל בצורה יעילה את המינהל. הקרע בין ו' לרוזולט ארך עד לבחירות לנשיאות ב-1936, כש' הפך לתומך נאמן של הממשל.

ו' מלא תפקיד מפתח ביסוד התנועה הציונית בארצות-הברית. ב-1897 סייע ביסודה של הפדרציה של ציוני ניו-יורק, והיא הפכה ל'פדרציה של ציוני אמריקה'. הוא ולואי ברנדייס סייעו לשכנע את הנשיא וודרו וילסון לתמוך בהצהרת בלפור. ו' היה דובר לטובת העניין הציוני בוועידת השלום ב-1919. ב-1918-1920, וכן ב-1936-1938, היה נשיא 'הסתדרות ציוני אמריקה'. הוא נמנה עם המייסדים והמארגנים של 'הקונגרס היהודי האמריקני'; ב-1936 השתתף בארגון ה'קונגרס היהודי העולמי'.

אחרי עליית הנאצים לשלטון בגרמניה ב-1933 התקשה ו' יותר ויותר למלא את תפקיד המנהיג. התברר שיהדות ארצות-הברית חלשה ומפוצלת מכדי שתוכל להיות מגינת בני עמה. ב-1933 הצטרף ו' ל'קונגרס היהודי האמריקני' בחרם על מוצרי גרמניה (ראה חרם אנטי-נאצי), כדבר שנכון לעשותו מבחינה מוסרית. ואולם, באותה עת היסס ו' לתת תמיכה להסכם ה'העברה' בין גרמניה ובין היישוב.

ב-1943 הפר אבא הלל סילבר, רפובליקני שבעקבות המאורעות באירופה היה לרדיקל, הסכם עם ו' המתן יותר, אשר הושפע מרוזולט. באותה עת נקלע ו' הקשיש לעימות גם עם הציונים הרוויזיוניסטים, שעמדתם קיבלה חיזוק ניכר מידי קבוצת ארץ-ישראלים ובראשם פיטר ברגסון (הלל קוק). ו' הגיע לידי עימות גלוי עם קבוצת ברגסון הרוויזיוניסטית, בהיותו משוכנע כי הם חותרים להשתלט על התנועה הציונית האמריקנית. בעת ובעונה אחת נאלץ ו' לעמוד מול אפוזיציה אנטי-ציונית קשוחה, שהתארגנה אז בקרב הציבור היהודי. בשנת 1943 נעשה הציבור היהודי האמריקני מפוצל יותר מאי-פעם. הניסיון של ו' למלא תפקיד של מפיס עלה בתוהו. הפיצול בקרב הקהילה היה רב מדי, וכן גם הפער שבין מה שרצו מצדדי ההצלה היהודים ובין מה שהיה הממשל של רוזולט מוכן לתת בעת מלחמה. בשל מעמדו כמנהיג נאלץ ו' לשאת בחלק גדול של האחריות לכישלון הזה.

בשנת 1943 היתה תחושה שמנהיגותו של ו' חלשה ואינה עקבית. הוא התקשה לשכנע את ממשל רוזולט בחשיבות המיוחדת של הפעולה למען הצלת יהודי אירופה, בעת שסכנות כה נוראות נשקפו לאומה. הוא הסכים שסגן שר החוץ סמנר ולז יבדוק את אמיתות הידיעות בדבר ה'פתרון הסופי', שהיו כלולות במברק רינגר, לפני פרסומן, כדי שהיהודים לא יואשמו בהפצת-שווא של סיפורי זוועות. לימים היו שראו בכך הוכחה שו' הזניח את מאמצי ההצלה. ב-1944 התפכח ו' כליל מאשליות. הקמת המדינה היהודית שנה לפני מותו גרמה לו נחת-רוח רבה, אך קרוב לוודאי שכול שנודעו הנתונים על האבידות הנוראות שסבלה יהדות אירופה, כן הלך וגבר יאוש.